

Valer RUS

**LOCUL „GAZETEI TRANSILVANIEI” ÎN CONȘTIINȚA OPINIEI PUBLICE
MAGHIARE, REFLECTAT ÎN UNELE SCRIERI MAGHIARE
(1850-1880)**

A doua jumătate a secolului al XIX-lea consemnează, în Transilvania, înțelegerea războiului româno-maghiar al imaginilor reciproce, de o manieră fără precedent în istoria provinciei multietnice. Aceasta a însemnat implicarea unor categorii din ce în ce mai largi de persoane, instituții, atât în ceea ce privește vehiculul cu care era colportată imaginea reciprocă, cât și subiectul acestor imagini. Când cele două se suprapuneau, așa cum este cazul presei de limbă română – instrument principal de lansare a pozițiilor românești cu privire la complicata ecuație transilvăneană postpașoptistă, în care unul dintre adversari era maghiarul –, imaginile generate de opinia publică maghiară cu privire la presa românească devin complexe, nu arareori violente.

„Gazeta Transilvaniei” (până la 1850 având denumirea de „Gazeta de Transilvania”, dar recunoscută generic de maghiari sub numele „Gazeta”) a fost pentru foarte multe decenii principalul vector al pozițiilor politice românești în provincia populată cu trei comunități etnice. Din momentul în care publiciștii brașoveni au revendicat un rol mai important pentru români în cadrul concertului politic ardelean, „Gazeta” și suplimentul ei literar, „Foaie pentru minte, inimă și literatură” (în care erau publicate adeseori articole pe teme filologice românești), au devenit pentru maghiari sinonimul politicii românești din Transilvania. Și cum, după 1848-1849, maghiarii și românii au sfârșit prin a se situa pe poziții profund antagonice (determinate în principal de viziunea diferită asupra statutului juridic al Ardealului, și anume, parte integrantă a Regatului Ungar – primii, și Principat autonom – ceilalți), în perioada postpașoptistă nu puțini au fost scriitorii maghiari (cunoscuți sau anonimi) care s-au preocupat în lucrările lor de *foile brașovene*.

În demersul nostru vom prezenta luările de poziție a doi scriitori maghiari celebri din secolul al XIX-lea, Gyulai Pál și Orbán Balázs, precum și unele articole din două celebre periodice maghiare clujene, „Kolosvári Közlöny” și „Korunk”, primele reapărute după Revoluția de la 1848-1849, în care se fac referințe la locul și rolul „Gazetei” în conștiința opiniei publice maghiare.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea activează primul dintre autorii vizați de demersul nostru, publicistul, istoricul literar, profesorul universitar și poetul Gyulai Pál. Născut în anul 1826 la Cluj, a fost secretarul politicianului Teleki Domokos (lider al Partidului Împăcării). A fost redactor la „Szépirodalmi Lapok”. Și-a continuat studiile la Berlin, Paris și München. Din 1858 a fost profesor la Colegiul reformat din Cluj. Anul 1862 consemnează revenirea sa la Pesta, în calitate de redactor la „Szépirodalmi Figyelő”. Între 1876 și 1892 a fost profesor la Universitatea din Budapesta. Din 1879 a fost președintele societății Kisfaludy, până în anul 1899. Din 1873 până spre sfârșitul vieții (1909) a activat la „Budapesti Szemle”.

Impresiile sale de călătorie prin Transilvania din jurul anului 1850 le-am găsit consemnate într-o lucrare postumă, datând din anul 1921. Făcând un lung excurs cu privire la situația generală a românilor din cadrul provinciei, și cu referințe la rolul intelectualității și al presei în particular, Gyulai avertiza în lucrarea sa¹ că „Gazeta Transilvaniei” începe să înțeleagă acest lucru, și de curând dovedește că a început să se ocupe de relațiile actuale. Această tendință era salutată de publicistul maghiar, care totuși observa că literatura românească are de suferit din cauza modului în care se comunică în limba română cultă, care folosește alternativ caractere chirilice, altădată latinești. Tot

¹ Gyulai Pál, *Erdélyi úti benyomások* (Impresii de călătorie din Ardeal), Budapesta, Franklin Társulat Kiadása, 1921.

aici se recomandă ca „frumoasa lor limbă să nu se mai franțuzească atât, să nu se mai adreseze intelectualilor, încât azi mâine să își piardă moștenirea și le va fi greu să mai iasă în fața mulțimii”².

La spectrul opus față de Gyulai Pál se află politicianul și publicistul Orbán Balázs. Născut într-o familie de nobili la Lengyelfalva, lângă Odorheiul Secuiesc, în anul 1830, a făcut o carieră prolifică în politică și în publicistică. Reîntors în Transilvania din emigrația postpașoptistă abia în 1859, a fost membru al Parlamentului ungar din 1872 până la moartea sa, în anul 1890. Membru al Partidului Independenței, s-a aflat practic în opoziție, motiv pentru care discursurile sale au fost virulente. Din 1888 a devenit membru corespondent al Academiei Maghiare de Științe, lucrările sale monografice dedicate Pământului Secuiesc și Turdei fiind de referință până astăzi, mai ales în ceea ce privește descrierile etnografice.

În lucrarea sa celebră dedicată descrierii teritoriului ardelean locuit de secui, în capitolul care descria Țara Bârsei, autorul face referințe critice la adresa românilor, care locuiau alături de sași și maghiari. El considera că românii sunt prea „mulți” și prea „inculți”. Se arăta astfel că numărul lor a crescut prea mult, în vreme ce „sălbăticia și incultura” lor au fost prea puțin influențate. Ei nu se vor putea de aceea ridica niciodată prin forțe proprii, cu toate că prin compensație „*au noroc că în Brașov s-a ridicat o categorie înstărită și educată de bulgari și greci, care deja se identifică cu interesele, naționalitatea și se pare că și cultura valahilor*”. Aceștia colaborează după cum se știe la fondarea Gimnaziului superior din Brașov, a unei școli populare superioare în Satulung, susțin și editează un ziar (este vorba aici, evident, de celebra „Gazeta Transilvaniei”), au activitate considerabilă industrială și comercială și, mai devreme sau mai târziu, vor ajuta și la ridicarea poporului înapoiat și îi vor trezi pe români din „letargie și sălbăticie”³.

Poate cea mai dură descriere a politicienilor români făcută de un omolog maghiar ardelean era conținută în interpelarea lui Orbán Balázs către ministrul justiției cu privire la gazetele românești, din 4 februarie 1885. Deranjat că în mai multe locuri, dar cu deosebire în părțile ardelenene, s-au petrecut comunicări oficiale nu într-o limbă, ci în două, politicianul insinua că printre vinovați se aflau în părțile sudice ale Ardealului „*două foi gălăgioase („Tribuna”⁴ și „Gazeta Transilvaniei” – n.n.), de a căror ridicare se preocupă alții din străinătate și în care se află o preocupare constantă împotriva statului maghiar, agresarea neobosită a națiunii maghiare, împilarea nedemnă și nedreaptă a națiunii noastre, jignirea ei. Aceste practici curg de decenii și conducerea statului maghiar destul de blândă s-a arătat față de ele, încât să permită apariția nepedepsită și liberă în continuare. Spiritul șerpilor sâsâitori și al viperelor încălzite la sân le aprinde otrava neagră, ca la fiecare ocazie ivită să ne sugrume. Câțiva agitatori fără suflet îl instigă, îl asmute asupra noastră pe acel popor bun (român – n.n.), care a trăit de secole în pace cu noi, cu noi a muncit, al cărui sânge a curs alături de al nostru pentru libertate și în apărarea cetățeniei, și al cărui viitor nu este garantat decât prin rămânerea alături de noi în strânse legături și frățești, pentru că măduva statului suntem noi ... (...). Are cunoștință (ministrul justiției – n.n.) că în părțile ardelenene majoritatea foilor valahe și germane adăpostesc agitatori și instigatori împotriva statului maghiar, detractori orbiți de mânie ai națiunii maghiare, care le defăimează în străinătate și care agită spiritul de pace al locuitorilor Ardealului, și ascund semințele incendiului care o să urmeze?*”⁵

În continuare vom expune unele poziții privitoare la „Gazeta Transilvaniei” așa cum reies ele din publicistica maghiară ardeleană a epocii. Primul ziar prezentat este „**Kolozsvári Közlöny**”. Acesta a

² *Ibidem*, pp. 33-34.

³ Orbán Balázs, *Székegyföld és Erdély* (Pământul secuiesc și Ardealul), CD-ROM, Budapest, Arcanum, 2001, ISBN 9639374148.

⁴ Pentru locul și rolul jucat de cotidianul sibian, motiv de polemică cu publicității maghiari, vezi Mircea Popa, *Presa și ideea națională*, Alba Iulia, 2002, pp. 82-91.

⁵ Kemény G. Gábor, *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában. I. 1867-1892* (Scrieri despre istoria problemei naționalităților din Ungaria dualistă. 1867-1892), Budapest, Tankönyvkiadó, 1952, pp. 695-697.

fost cel dintâi ziar politic maghiar ardelean reapărut după înfrângerea Revoluției maghiare în 1849. Lungii ani în care partea ungară a Transilvaniei nu a putut să își facă publice opiniile referitoare la soarta provinciei a făcut ca, după liberalizarea sistemului politic austriac (Diploma octroată din octombrie 1860 și Patenta imperială din februarie 1861), ziarul clujean să fie principalul purtător de mesaje publice cu referire la români. Și nu întâmplător, numele „Gazetei” nu a întârziat să apară în paginile ziarului maghiar. Arătându-se că situația din Făgăraș părea să fie foarte tensionată, mai multe articole semnalau: „În «Gazeta Transilvaniei» au publicat un articol al cărui titlu atrage atenția «Restauratio in Țara Oltului»”⁶ sau „Cum stau lucrurile în ținutul Făgărașului din punctul de vedere românesc”⁷.

În același număr de ziar, în care este anunțat un incident interetnic la Mediaș, Mezei Gergely din Cricău (Alba) anunța întâlniri secrete de noapte între români (nominalizați: Axente, Nicola) în care au fost amenințate viața și proprietățile maghiarilor. Este amintită și o „scrisoare volantă” în care se incită la violențe. Se exprimă mirarea că „Gazeta Transilvaniei” și „Telegraful Român” nu anunță oamenii să nu dea curs provocărilor: „Sperăm și ne dorim, ca națiunea română să umple măcar o pagină luminoasă în istoria noastră (sic!)”⁸.

Veritabile amenințări ale unui lider român, mai veche cunoștință a revoluționarilor maghiari de la '48, Axente Sever, sunt reproduse după „Gazeta Transilvaniei”. Iată presupusa conversație cu judecătorul care îl cerceta pentru un caz penal: „Știți germană? spune judecătorul. – Nu! răspunde Axente. – Ei! Cât ați fost credincioși germanilor și împotriva lucrurilor, știți germană, acum nu știți, pentru că nu vreți. – Da domnule, cât timp germanii au fost domni, și eu și dumnezeavoastră domnule eram supuși; dar acum suntem liberi, și eu nu vreau, ca să vă vorbesc nici atât – și și-a arătat negrul de sub unghie – să fiți mai liber ca mine”⁹.

Influențele reciproce benefice între cele trei etnii ardeleni erau însă evidente atunci când, reluând „Gazeta Transilvaniei”, se publica intenția românilor de a-și face o Facultate de Drept românească la Blaj. Redactorul maghiar nu pregeta în comentariul său: „Salutăm intenția ideii acesteia fondatoare” pentru că este important ca românii „să urmeze exemplul maghiarilor și al sașilor”¹⁰.

Într-o replică dintr-o altă lungă polemică cu „Gazeta Transilvaniei” se reiau argumentele părții române, cu comentarii ale redactorului maghiar. Sunt astfel ironizate plângerile privind „sărăcirea românilor, împruținarea moșiilor”, deși pământul acesta a fost udat cu „sângele strămoșilor lor”¹¹. Românii recunoșteau chiar că beau prea mult, „natural că nu apă”; făceau datorii prea mari la cămătări, și așa se pierdea „moșia”, pământ cu pământ, care trecea în proprietatea celor care împrumută banii câștigați din vânzarea vinarsului (atât în cultura maghiară, cât și în cea română cei vinovați de această situație, chiar dacă nu erau nominalizați, erau evreii¹²). Soluția întrevăzută de redactorii „Gazetei” era o societate de întrajutorare românească, care să poarte numele „Dacia”. Redactorul maghiar încheie cu malițiozitate neîncrezătoare, aducând în discuție eternele clișee despre români: „Trebuie să i se explice poporului român, că rațiunea, munca și hărnicia aduc bunăstarea – apoi totul va fi bine – banca în sine nu rezolvă problemele”¹³.

⁶ „Kolozsvári Közlöny” (în continuare K. K.), nr. 85, 1 iunie 1861. Pentru locul și rolul jucat de periodicul brașovean „Gazeta Transilvaniei” în promovarea ideii naționale între românii ardeleni, motiv de interminabile polemici cu presa maghiară clujeană, vezi Popa Mircea, *op. cit.*, pp. 43-51.

⁷ K. K., nr. 87, 4 iunie 1861.

⁸ *Ibidem*, nr. 38, 7 martie 1861.

⁹ *Ibidem*, 142, 4 octombrie 1862.

¹⁰ *Ibidem*, 115, 29 septembrie 1863.

¹¹ *Ibidem*, nr. 154, 31 decembrie 1870, p. 1.

¹² Andrei Oișteanu, *Imaginea evreului în cultura română*, București, Editura Humanitas, 2001, pp. 154-182.

¹³ K. K., nr. 154, 31 decembrie 1870.

Un alt ziar clujean de maximă importanță pentru comunicarea mesajelor maghiare referitoare la români a fost „Korunk”. Ziarul, apărut în 1860, l-a avut printre redactori pe Kőváry László și s-a situat de partea partidului de guvernământ al lui Deák Ferenc. În acesta era dată publicității, în noiembrie 1861, o adevărată cronică neagră a violenței reciproce. Ca reacție la un articol din „Gazeta Transilvaniei” din 24 octombrie, în care se spunea că doi maghiari au împușcat un român în Herina, Gyarmathi Soma din Aiud (!) trimite o listă de violențe ale românilor împotriva celorlalți, nu neapărat întotdeauna maghiari:

“În aprilie 26 șase tineri români au bătut un chiriaș, Marsinan.

29 mai o femeie româncă a ucis pe doamna H. N. în fața bărbatului ei.

În Păuca N. N. a fost ucis de trei români.

În Alămor V. A. a fost ucis de patru români.

În Mihalț, pe 16 iunie, M. N. a fost bătut de moarte de gazda sa, de naționalitate român.

În Dealu Gioagiului românul T. V. l-a ucis pe T. A.

În Tureni P. T. a fost găsit ucis, făptașul este nesigur.

În Cerghidul Mare M. J. a fost ucis de 3 români.

În Ruși l-au ucis pe N. T. D. din Câmpeni.

Pe Lázár János l-au ucis 2 români din Tărtăria și unul din Deleni.

Un orădean român a fost ucis de românul B. J.”¹⁴

Nu peste multă vreme sunt reluate însă „adevăratele” probleme. Într-un articol din 16 ianuarie 1875, „Gazeta Transilvaniei” de la Brașov era acuzată de poziții „împotriva statului maghiar, a națiunii și a conducerii”¹⁵. Ba mai mult, „agitatorii români consideră Ardealul ca pământ românesc, iar pe maghiari doar nou-veniți. După aceștia nobilimea mare de aici, și o parte din nobilimea din Ungaria este de origine valahă, restul sunt germani, slovaci, croați, sârbi ș.a.m.d. precum familia Bánfi, urmași ai vechii familii Losonczy”¹⁶.

După moartea lui Mikó Imre, din același an 1876, declanșarea crizei orientale cu siguranță a stârnit neliniște în sânul comunității maghiare. Într-un articol despre o polemică cu „Gazeta Transilvaniei” se amintea: „Ultimul ziar (GT – n.n.) este cunoscut ca oficios al pasiviștilor ardeleni, adversar deschis al uniunii și al constituției maghiare, unealtă oarbă a camarilei vieneze, curier al regelui însângerat al moșilor ardeleni, al lui Axente și totodată al celor înrudiți cu el”¹⁷.

În concluzie, putem formula câteva precizări cu privire la imaginea „Gazetei Transilvaniei” în conștiința opiniei publice maghiare:

- „Gazeta”, la fel ca și alte ziare politice românești, era (într-o perioadă anume chiar principalul) canal de comunicare între cele două părți;
- foile brașovene aveau o responsabilitate majoră în educarea publicului românesc, de la ele așteptându-se modelarea unui anumit comportament social sau politic;
- de multe ori (din păcate) observatorii maghiari puneau semnul egal între relatările „Gazetei” și opiniile politice românești, fie ele majoritare, fie ele minoritare (vezi cazul pasivism *versus* activism politic);
- înspre sfârșitul perioadei analizate de noi, „Gazeta” era considerată adversar declarat al ordinii publice și al statului maghiar, solicitându-se de aceea adeseori represalii împotriva sa, lucru care s-a și petrecut ulterior prin declanșarea unor procese de presă împotriva redactorilor brașoveni;

¹⁴ „Korunk”, nr. 239, 20 noiembrie 1861.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 12, 6 ianuarie 1875.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*, nr. 241, 21 octombrie 1876.

- imaginea ziarului românesc a evoluat de la neutru la predominant negativ, sfârșind prin a se instrumentaliza, prin hărțuirea proprietarilor și redactorilor acestuia de către autoritățile statului austro-ungar.

**The Place of the “Transylvania’s Gazette” in Hungarian Public Consciousness,
reflected in some Hungarian Writings (1850-1880)**

Abstract

Our aim is to step out the image of the “Transylvania’s Gazette” that was formed during the years 1850-1880 in Hungarian public opinion from Transylvania. There were submitted some works of Gyulai Pál and Orbán Balázs and some press articles from the “Kolozsvári Közlöny” and “Korunk”. We can draw at least two conclusions: the “Gazette”, as other Romanian political newspapers, was first a communication channel between Romanians and Hungarians; from a predominantly neutral position the image of the Romanian newspaper evolved into a negative one, ending with the harassment of its owners and editors by the Austro-Hungarian authorities.